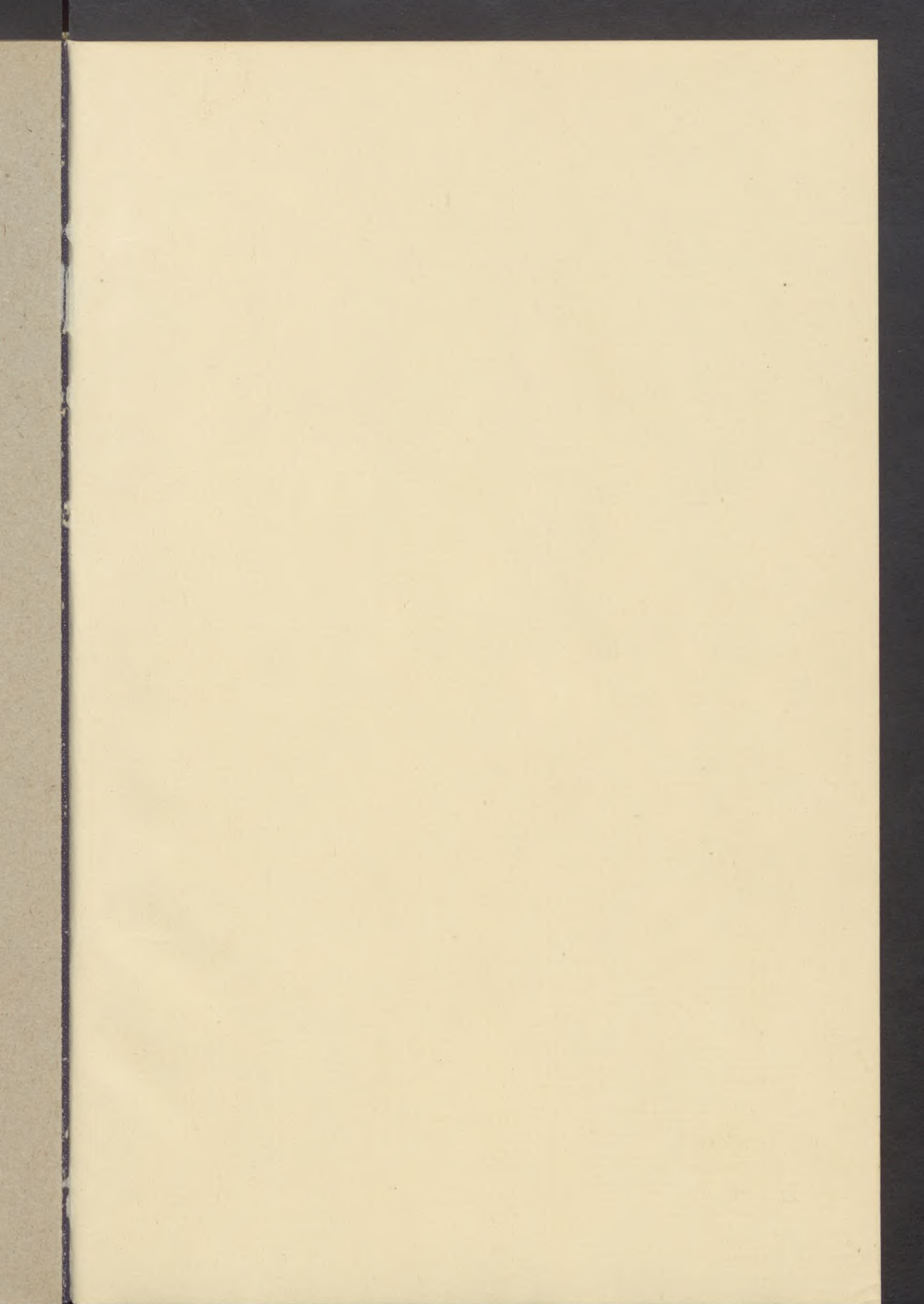
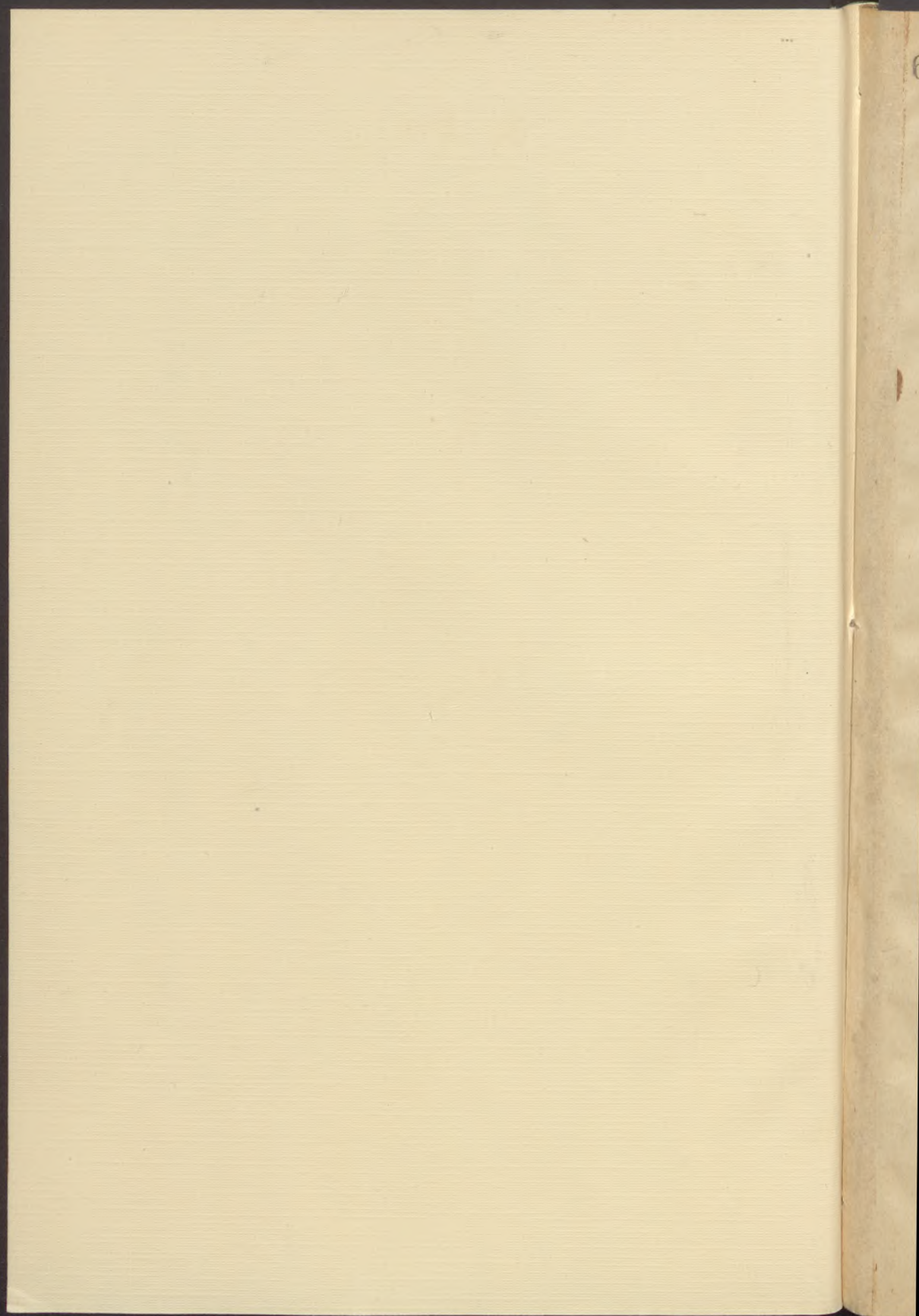

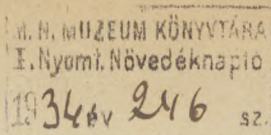
615.503

615503

615503

Köteles példány
FRANKLIN-TÁRSULAT

FERENCZY KÁROLY ALAKJA ÉS ALKOTÁSA.

Pálya-határpontok.

Ferenczy Károly elég későn lett festő; előzőleg már teljes mértékben «más pályán» volt. Életének keretei már adva voltak; körét meglepetésként érte, amikor festő lett. Életét nagy egészében két alapvetően különböző szakaszra kell osztani: az első tart 22—23 éves koráig, mikor a festő pályára lépett; majdnem a fele egész életének. Java férfikorában, 55 éves korban költözött el az élők közül, 1917. március 18-án. Életének második korszaka, alkotásban, termőerőben oly pazar gazdagságú művészelete, majdnem elhúnytaig tartott; egy évvel halála előtt, betegen is, még nemcsak hogy dolgozott, hanem egyik hatalmas alkotását fejezte be. (A meztelen fekvő *Cigánylányt*, még egy ülő, meztelen nőalakkal a háttérben.) Élete folyását egymásra következő mozzanataiban, fordulóiban szemlélve: az első szakasz a földbirtokos úri fiú élete, felserdülése, majd rövid jogászkodás Pesten, aztán gazdasági tanulmányok Magyar-óvárott; praktizálás egy nagybirtokon, Komjáthon, ezután gazdálkodás otthon, az atyai birtokon, Gavosdián. Átmenet a második életformába, a művészségbe: a fiatal magyar gazdálkodó találkozása, kapcsolata távoli rokonával, Fialka Olga bécsi festőnővel. Ez a döntő, drámai fordulat, mely Ferenczy Károly művészpályáját megindítja. E kapcsolat hatása, befolyása alatt egy római út folyamán jön létre benne ez a döntő átalakulás; Fialka Olga — nemsokára neje — vezeti be a művészetbe; az ő útmutatása mellett kezdi munkásságát. Róma a kiindulópont; aztán Nápoly, ahol az akadémia növendéke, miközben még mindig feleségének hatása alatt áll. Egy rövidebb müncheni tanulmányút, aztán több

hosszú párizsi tartózkodás, új hatásokkal. Párizsban akkori-ban Bastien-Lepage festői törekvései uralkodnak; ezeknek kerül sodrába. Szentendre, az első, önálló munkában eltöltött évek; erős Bastien-Lepage hatás. München; a müncheni Szeccesszió légköre; első hatalmas felfeléívelés pályájában. Három müncheni év, amikor önálló egyéniséggé fejlődött. Egészen korai munkáiban, egyes szentendrei képeiben, sőt még előbbi, jóformán kezdő rajzaiban is tagadhatatlanul sok van már egyéniségéből, mely aztán oly gazdagon bontakozott ki Münchenben és Nagybányán. Így például abban a képében, amelyet *Virágokat öntöző lányokról* festett szentendrei lakásunk üveges verandáján, mindamellett, hogy még híven tükrözi azt a Bastien-Lepage-féle korszakot, amelyben készült, olyan nemes ízlés, olyan báj van, mely már joggal tekinthető egyéni érdemének és ennek a képnek külön helyet biztosít e korbéli alkotásai között; ¹ nem egy nápolyi rajzáról is túlzás nélkül mondhatjuk, hogy mestermű a maga nemében, a már nagyon fejlett rajztudáson felül épp ennél az ízlésbeli nemességénél és a természettel szemben való kegyeleténél fogva is, amely (mint Petrovics szépen és találóan hangsúlyozza) oly vonzóvá teszi sok igen korai művét is. De az igazi Ferenczy Károly, az ízig-vérig egyéni művész Münchenből indul ki és Nagybányán fejlődik naggyá. Münchenben festette olyan méltán nagyratartott és nem egy bámulójának különösen szívéhez nőtt mesterműveit, amilyen a *Madárdal*,² vagy az *Ádám*,³ a müncheni korszak egyik különösen érdekes, nagyjelentőségű, megkapó alkotása, mely művei közt ugyanolyan helyet foglal el, mint Rodin életművében az ugyancsak korai meztelen férfialak, az *Érc-korszak* — az *Age d'airain*. Az *Ádám* különösen fontos műve annyiban is, hogy az álló, meztelen férfialak mozdulatában és kifejezésében, ahogy ámulva, áhítattal ébred a létre, tartásában, fölfelé emelt tekintetében mintegy föl-

¹ Dr. Vörösváry Miklós tulajdona.

² Modern Magyar Képtár.

³ A Szépművészeti Múzeum tulajdona. Ezideig nem szerepel Ferenczy Károly nyilvánosan látható művei közt; csupán az 1922-i emlékkiállításon láthattuk viszont.

döbbenve a teremtés szépségére, hű, csaknem szimbólikus kifejezése a művész magaabredésének, az egész természetben való gyönyörködésnek. Évekkel később, 1903-ban létrejött első gyűjteményes kiállításához írt rövid bevezetésében, Ferenczy Károlynak egyetlen, a nyilvánosságnak szánt írott művészi hitvallásában, ő maga fejezi ki így, hogy «az egész természetben való gyönyörködés» a magja, mozgatója művészetének.

A hároméves müncheni korszak után jön Nagybánya, pontosabban Nagybánya és Budapest, felváltva, amennyiben a téli hónapokat Pesten tölti, a nyáriakat a ragyogó nagybányai természetben, amely annyira fontos szerepet játszik alkotásában mindvégig. Így az egyszerűség kedvéért nagybányai korszaknak nevezhetem ezt, művészpályájának leg-hosszabb, csaknem haláláig terjedő időszakát.

Ő maga csak a müncheni és nagybányai idők műveit vette eredményszámba; az előző időkről nem vett tudomást életmunkája szempontjából. És igaz, hogy a szentendrei, Párizst nyomon követő időszakban erősen, egyoldalúan megvan ama párizsi légkörnek a hatása, mely aztán további fejlődésében annyira túlhaladottá vált; így meg lehet érteni későbbi nagy ellenszenvét szentendrei képeivel szemben. Amint visszaidéződik emlékemben, mennyire lenézte ő ezeket később, még azon se tudnék csodálkozni, ha valamennyit megsemmisítette volna; hiszen általában jellemző rá, hogy könnyedén, fölényesen tért napirendre régebbi munkái fölé. Ez a fölénye, közönye a multtal szemben korántsem értelmezendő úgy, mintha előző felfogásából, törekvéséből valaha is hirtelen zökkent volna át másikba, mintha valaha is képes lett volna pálfordulásszerűen változtatni irányát. Akik csak valamennyire is ismerik életművét s egyéniségét, jól tudhatják, hogy Ferenczy Károly egész pályája a szerves, logikus, fokozatos fejlődés menete volt, melyben a magához való hűtlenség, a pálfordulás elképzelhetetlen. Így épp a párizs-szentendrei időből való átmenet is jól követhető egyes müncheni képein, amire az *Orpheust*¹ és a münchen-neuhauseni

¹ Budapest Székesfőváros Képtára.

Hirschgarten-ben festett gyönyörű *Szarvasetelést*¹ idézhetem példa gyanánt.

Nem egyszer megtörtént, hogy potom pénzért adta oda valamelyik szép képét, ha kérték; más esetekben pedig főúri módon, meggondolás nélkül adta ajándékba valakinek, akinek ezzel örömet szerzett;² ez emberi lényéből eredt, nagyvonalúságából, minden kicsinyesség megvetéséből. De az a vérmérsékletében rejlő fölény, amellyel képes volt befejezett képeit könnyedén a műterem sarkába dobni, sőt mást festeni rá, amikor hirtelen kellett vászon egy új, frissen tervbe vett munkájához, ez az ő minden képzeletet fölülmúló alkotólendületéből, munkakedvéből magyarázható, mely szüntelenül vitte, ragadta új feladatok, kép-elgondolások megvalósítása felé. Az, hogy valamelyik képén sokat dolgozott, hogy napok, hetek fáradsága, vajudása volt belefektetve, az soha nem lehetett szempont nála, eszébe se jutott, hogy szempont lehetne a kép értékelését illetőleg. Ennyire erős, megalkuvást nem ismerő, lénye mélyeiből fakadó volt munkalendülete, nemkevésbé munkabírása is. Munkája folyamán, készülő, olykor már mondhatni befejezett képeit, ha nem elégitették ki teljesen, átfestette, változtatott a neki kívánkozó összhatás, a zártabb kompozíció, az újabb elgondolás érdekében, amivel számtalanszor tűntek el ecsetje alatt nagy szépségek, értékek. Öcsémről festett nagyjelentőségű, kimagaslóan szép arcképén, megszakításokkal, évekig dolgozott.³ Először még kisiús kék matróruhában állította be és csaknem készre festette így a képet; ősszel Pestre ment s a rákövetkező nyáron ugyanazon a vásznon «folytatta» az arcképet, amelyből azonban jóformán egyéb se maradt változatlan, mint a testtartás; öcsém közben nagyot nőtt és apám az idejétmúlt gyermekruha helyett drapp bársonykabátot adott rá, mely alatt a nyaknál piros gyapjűszvetter látszik ki. Lehet, sőt merem állítani, hogy ez a végleges meg-

¹ Ezt az annak idején Ferenc József számára megvásárolt képet később Károly király a zágrábi tisztii kaszinónak ajándékozta.

² Így került magánkezekbe épp az említett *Orpheus*, melyet aztán később megszerzett a főváros.

³ 1922-i emlékkiállításán *Ifjú arcképe* címmel kiállítva. Ferenczy Béni tulajdona.

oldás a legszebb; mindamellett lehetetlen nem fájlalni, hogy a végső festékrétegek alatt egy másik, ugyancsak gyönyörű változat tűnt el örökre. Nemcsak ennél a képnél, hanem számtalan esetben megtörtént, hogy szegény anyám és én kérleltük, ne bántsa már a képet; most is él emlékemben az a nem egy ízben visszatérő jelenet, amint nagybányai műtermében állunk egy új képe előtt, amelynek friss szépsége esemény számunkra, mint ahogy mindig kiemelkedő öröme, revelációja volt nagybányai életünknek, amit festett; most is hallok édesanyám hangját, amint kegyelmet kér a már körülbelül kész, de átfestésre ítélt mű számára; de nem emlékszem egyetlen esetre sem, amikor hajlott volna erre, amikor kérlelésünk eredménnyel járt volna. Később nekünk, nekem és öcsémnek is ajánlotta ezt a kérlelhetetlen, merész munkamódszert, amelyet kedvelt francia szókinséből vett kifejezéssel jelölt meg: *bouleverser* — fölborítani; nem egyszer tanácsolta egy-egy képemnél, vagy öcsém készülő szobraiánál a «*bouleversirozást*». Később, élete utolsó szakában, saját régebbi módszerétől eltért annyiban, hogy mindig tiszta vászonra festett, de korántsem azért, mintha munkalendülete alábbhagyott volna, mintha most már inkább lett volna képes beérni olyasmivel, ami nem elégíti ki maradéktalanul. Tisztára mesterségbeli szempontok vezették abban, hogy új módszerre tért át a festésben. A helyett, hogy újból s újból átfestette volna a képet, hogy így a neki annyira fontos fejlesztést magán a végleges vásznon végezze el, most rajzokat csinált, amelyeken a sötét háttérrel tintával festette be, hogy a kép folthatása máris előtte álljon, azonkívül magát a képet is többször megfestette, vázlatosan, sőt nem is mindig vázlatosan, előtanulmányként a végleges műhöz, amelyhez csak akkor fogott, amikor rajzban, festésben bőségesen tisztába jött mindennel, amit művében meg akart valósítani. Ez az új módszere, a «más vásznon való előkészítés», 1912-től kelteződik és mindvégig megmaradt. (1912—16.) Tehát más formában ugyanaz a hajthatatlan művészi lelkiismeretesség és önmaga iránti szigor nyilvánult ebben az eljárásban is, mint az előzőben; ugyancsak a kategórikus, belső imperatívusnak engedelmeskedett mindig, amely le-

hetetlenné tette számára, hogy megelégedjék, amíg nem valósította meg maradéktalanul azt, ami saját egyéni érzése szerint «jó» volt, megfelelt esztétikai vágyának, ami kielégítette, ami «élvezetet okozott neki». Rólam és testvéreimről festett *Hármas arcképét*, melynek végleges példánya a Modern Magyar Képtárban van, négy előző változatban festette meg előtanulmányként, amelyek mind igen szépek és már többé-kevésbé közel jutottak a befejezéshez.¹ Ugyanilyen módszerrel festette az *Anyá és gyermeke* című híres képét, valamint utolsó, nagy meztelen nő képeit.

Mindezekre azért tértem ki, hogy kellőképp megvilágítsam ezt a két sajátosságát, amely esetleg a kívülállók, kevésbé tájékozottak előtt olybá tűnhetnék, mintha ellentmondana egymásnak: a tántoríthatatlan magahűség s a fejlődés szer- ves, fokozatos menete egyrészt, másrészt pedig az a fölényes közöny, amellyel napirendre tért a mult fölött, sőt a legközelebbi mult, a tegnap munkája fölött is. Mindezt most azok az emlékeim hozták felszínre, amelyek szentendrei munkásságára vonatkoznak. Amikor erről a korszakról beszélgettem atyámmal, az persze sokkal, évtizedekkel később volt, olyan időszakokban, amikor már igen nagy fejlődési állomások estek közbe, amikor ő, hogy saját szavait használjam, már sok retortán ment keresztül időközben; amikor már nagyon is látszott szentendrei képeim a mult. Egyik-másik bizony bántotta időközben oly magasra emelkedett artisztikus érzését. Ne felejtjük el, hogy ama párizsi naturalista áramlatban nagyon is megvolt — kétségtelenül az azt megelőző, tulontúl hagyományokon felépített, megcsontosodott régi előírásokat fenntartás nélkül megtartó festészet erős visszahatásaként — a természethűségnek, a természettiszteletnek hétköznapias elfogása. Igen érdekes volna akár csak kinövéseiben is szemügyre venni ezt a furcsa, felemás kort, amelynek sokszor döbbenetes és kacagtató keresztmetszeteit kapjuk, ha teszem azt, ama régi párizsi Salon-kiállítások tárgymutatóit szemlél-

¹ A *Hármas arckép* e változatai közül egy már évek óta magánkezekben van és gazdát is cserélt; jelenlegi holléte ismeretlen előttem. Egy másik műkereskedői kezekben van (tempera); a harmadik családi tulajdon.

jük. Míg a hivatalos francia festészet képviselői évről-évre ontották, szülték a nimfákat, az émelyítőnél émelyítőbb «szép-ségeket», Tiepolón, Boucher-n vagy Ingres-en át ezerszer le-szűrte, jól betanult műtermi előírások szerint, Bastien-Lepage és a hozzá hasonlók csak azért is utcaseprőket és mosogató-asszonyokat festettek, és pedig nem a műterem sötét hátterei előtt, hanem a szabadban, az addig a festészetben jóformán udvarképtelen szabadégi világításban. Szabadégi festés, hang-súlyozottan, olykor már a kacagásig köznapias látványok, természetkivágások, pillanatfelvételek a mindennapi életből aprólékos, mondhatni tudományos, részletező megfestésben. Nem véletlen, hogy a pillanatfelvétel szót használtam; ez volt a fénykép uralmának ideje; ez volt a tudományos naturalizmus kora a festészetben. Apám is használt akkoriban fényképezőgépet, mindenki használt; ha kortársaitól őszinte adatokat szerzünk be, az fog kiderülni, hogy egytől-egyig híve volt ennek a segédeszköznek mindenki, akinek csak telt fényképezőgépre. Ami pedig szentendrei témáit illeti: van köztük arckép anyámról, vannak virágokat gondozó lányok, a Dunaparton kavicsot hajigáló fiúk, aztán bibliai tárgy, a tékozló fiú hazatérése; de van — szinte kegyelet-sértésnek érzem, amidőn ama kor jellemzéseként feljegyzem — ilyen is: egy öreg hordár, bőrrönddel a vállán, egy hami-sítatlan vidéki pályaudvar várószobájában; a falon menet-rendek, falragaszok, melyek éppoly, valóban már egyébnek, mint tudományosnak nem mondható részletességgel vannak megfestve, mint a hordár arcának ráncai, sapkája és a bőrrönd minden csatja. Vagy egy cipészinás, amint bamba képpel áll az utcán és egy ház falán nézi a falragaszokat; kezében ugyancsak tudományos, mondhatnám bonctani részletes-séggel megfestett cugoscipő. Akkoriban mindenki ilyeneket festett; a fiatal Ferenczy Károly is belekerült ebbe az áram-latba, ebbe a divatba; ennek az irányzatnak ma már rozsdalepte fegyverzetében lépett fel először. Jól emlékszem az undor és szájalom mosolyára arcán, amikor műtermének egyik sötét zugából előkerült egy ilyen kép; úgy nézett rá, mintha valóban egy cugoscipő került volna elő, amely a maga idejében ugyancsak a legnagyobb divat volt s amely-

ben talán gimnazistaéveiben hódított, bálozott; mint hasznavehetetlen lomot lökte vissza a sarokba és talán el is égette. Lássuk, mit mond ő maga, első, 1903-ban a Nemzeti Szalonban rendezett, nagyhatású gyűjteményes kiállításához írt rövid bevezetőjében: «...Szent-Endrén festett dolgaim közül semmi sincs ezen a kiállításon. Sem a művészetet, sem a természetet nem ösmertem volt akkor még eléggé ahhoz, hogy a szentendrei magány hasznomra lehetett volna... Münchenben... a művészi analysis és synthesis határaival és az embernek a környező természettel való összefüggésével már némileg tisztába jöttem, bár akkori munkáimban nem tudtam még teljesen szabadulni az anthropistikus világfelfogástól... A nagybányai gazdag természettel való communio közben fejlődtek ki bennem azok a művészi aspirációk, amelyeknek a hatása alatt az utolsó 7—8 év óta dolgozom: az egész természetben való gyönyörködésből fakadó vágy annak reprodukálására. Mint kifejezési mód, törekvésem kolorisztikus naturalizmus synthetikus alapon.» E rövid néhány soros fogalmazvány akkoriban élénk hatást keltett; egyrészt méltán megkapta azokat, akik értékelni tudják a kifejezésnek azt a tömörségét, érélyes, férfias körvonalazottságát, tudatosságát, amely apám minden írott sorát jellemzi; másrészt kapóra jött azoknak, akik nem annyira maguknak a műveknek szemléletéből, mint inkább szavakból, műszavakból, jelmondatokból igyekeznek elkönyvelni egy-egy művész törekvéseit, sajátos egyéniségét. Még ma is jól emlékszem, mint neheztelt azért, hogy szövegezését, melyet ő maga «A kiállításra vonatkozó adatok» címmel tett közzé a tárgymutatóban, valamelyik pesti lap «Önarekép» címmel közölte. Nemcsak az keltett benne visszatetszést, hogy megkérdése nélkül adtak más címet írásának, de főként ennek a címnek hatásvadász, hírhajhász íze, mely váltig ellenkezett ízlésével. Különben se csoda, hogy érzése bizonyos mértékig hadilábon állt a hírlapokkal, melyek különösen abban az időben annyi értetlenség, sőt nem egyszer nyílt gáncs, gúny szócsövei voltak művészetével szemben. Erre nézve is kísért most emlékemben egy kedves kis eset a korábbi nagybányai időkből. Egy verőfényes nyári délelőtt az otthonunk tő-

szomszédságában elterülő nyilvános parkban, a Liget-ben sétálunk és összeakadunk dr. Zólyomi Juliánnal, aki akkoriban a nagybányai gimnáziumban tanárkodott; az «européer» típusát képviselte a vidéki középiskolai tanárok közt, ízig-vérig bohém természetével elemében érezte magát a festők körében és apámmal is baráti viszonyban állt; vele együtt sétál egy idegen úr, aki nyilván látogatóba jött Nagybányára és vágyik a festőkkel ismeretségbe kerülni. Bemutatkozás, séta, beszélgetés... végre még otthonunk előtt, terebélyes égerfák árnyékában, a ház előtt folyó kis patak hídján, az eszmecsere befejezése. Valahogy a hírlapírók kerültek szóba és apám határozott beszédmódjában fejti ki Zólyominak és még inkább a másiknak, hogy «... a publicista csak úgy felelhet meg jól a feladatának, ha nem nyilvánít könnyelműen véleményt olyasmiben, amihez nem érthet olyan jól, mint a szakember; a műkritikus jól teszi, ha csendben ül a kávéházban a festők mellett és beszélgetésükből igyekszik tanulni...» stb. ebben a szellemben; az illető hallgat, bólogat, szinte odalapul a híd karfájához. Amint elmentek s mi befordulunk a kapun, apám pajkos kedéllyel hozzámfordul és magyarázza nekem: «Szídtam az ujságírókat, mert azt gondoltam, talán ujságíró!» Bernard Shawnál, akit ugyan nem szociális elvei, de annál inkább humora miatt szeretett olvasni, nagyon élvezte az Orvos dilemmájában az ismert jelenetet, amelyben a laptudósító van kipécézve. Nem egyszer hangszúlyozta, mennyire fölületesek az ujságok híradásai.

Ami szóbanforgó kiállítási bevezetőjét illeti, ez valóban oly tömör, annyira tartalommal termékeny szöveg, hogy szinte minden szava külön gondolkozóba ejthet, minden mondata alkalmas arra, hogy külön elágazásban, bifurkációban folytassam a gondolatmenetet, amidőn törekvéseit, sajátosságait igyekszem szemléltetni. A művészi szintézis és analízis szembeállítására igen érdekes annyiban, hogy egyéniségének mindenben, művészi kifejezésben, mint egyéb vonatkozásban is, ez felelt meg s így joggal érezhette, hogy magára talált, amikor korai, párizs—szentendrei, részletező, aprólékos festői felfogásából mindinkább kivetkőzve, egyre jobban a széles színfoltok összhatására alapította képeit,

egyre jobban alárendelte a részleteket ennek az összhatásnak. Egy igen fontos, ily vonatkozású mondása emlékemben, amikor azt mondta nekem : milyen nehéz egy fejet úgy megfesteni, hogy a formák leghalványabb árnyalataikban, szinte észrevehetetlen átmeneteikben is éreztetve legyenek és az egész arc mindamellettt egy folt legyen, egységes hússzínű folt összbenyomását keltse a szemlélőben. Hogy ezt a felfogását «szintétikus»-nak nevezte, ellentétben az «analitikus» törekvéssel, erre a fogalmazásra kétségtelenül Herbert Spencer révén gondolt, aki épp akkortájt, a század első éveiben jött nálunk divatba, annyira, hogy műszavai kávéházi szólabdázásokban is szerepét játszottak. Nem mintha apám, aki olvasmányaiiban sokoldalú és alapos volt, ezt a neki megfelelő fogalmazást csupán a levegőből szippantotta volna fel ; sőt érdekelte Spencer, filozófiájának vaskos angolnyelvű kivonata is felmerült a könyvek közt, amelyek poggyászának fontos részét tették mindig, amikor nyári tartózkodásra Nagybányára jött. Viszont azt se mondhatnám, hogy a végletekig elmerült volna bele ; sokoldalú érdeklődése mellett megvolt az az ösztönös képessége, hogy kellő időben felhúzza szelleme zsilipjeit, neki megfelelő mederben tartsa érdeklődését s megóvja magát attól, hogy valaha is elterelődjék igazi énjétől : az artistikus életfelfogástól. Hogy ez valóban ösztönös volt nála, abból is látszik, hogy sohasem fejtegette, sohasem indokolta. Igaz, hogy általában semmit sem szeretett bőven fejtegetni, ezt fölöslegesnek tartotta, únta ; olykor a humor volt fegyvere, amellyel valamely felmerülő elméleti vagy akár gyakorlati fogas kérdés sárkányfejét egy csapásra leütötte. Az élet jelentős ügyeiben is inkább hallgatott, semmint hogy komolykodónak, vagy érzelgősnek lássék ; éppúgy elvont irodalmi, tudományos dolgokban ritkán árulta el egész terjedelmükben ismereteit. Filozófiai könyveket is olvasott, sőt Schwegler Geschichte der Philosophiejät szép bőrkötésbe köttette, minő csak kedvenc könyveinek jutott ; de beszélgetéseinkben sohasem esett szó ezekről az olvasmányairól. Viszont élénk örömmel fedezett fel egy alkalommal egy éppen nem szellemi irányú, ósdi angol regényben, Florence Marryat Mr. Midshipman Easyjében — melyet egyébként nem is

olvasott végig — egy valóban naiv, gyermeteg angol élcet a bölcsészetről. A fiú apja, egy gazdag és tétlen angol, bölcsész-kedésre adja magát: «Having nothing to do, Mr. Easy turned philosopher. It must be a very incapable fellow indeed who cant talk nonsense.» (Nem lévén egyéb dolga, Easy úr bölcsész lett. Az már aztán igazán tehetségtelen fráter, aki ne tudna számárságokat beszélni.) Ezen, mint az angol matter-of-fact humor netovábbján, módfelett jól mulatott, úgyhogy ez aztán szállóige maradt köztünk; ha dagályos, nagyképű, nagyon is a magas bölcsészet szókinsébe öltöztetett olvasmánnyal találkoztunk, nyomban megvolt rá a szavunk: ahá, talk nonsense.

Amint maga mondja, már 27 éves volt, mikor Párizsban, julianista korszaka végén, első képét, Kallós Ede arc-képét megfestette.¹ «Az első kép»! mily fontos határpont, mérföldjelző a művészpályán! Egy másik fontos megmozdulás, amikor családotul megtette a nagy utat Szentendrétől Münchenig. Egy harmadik, ugyancsak nagyjelentőségű fordulat, amikor Münchennek búcsút mondvá, hazautaztunk Magyarországra, Nagybányára . . . Tavasz, májusi verőfényben a csomagolás, készülődés; apám előreutazik, aztán jövünk mi, anyám, két kis testvérem, akik akkor bajor tájszólásban beszélgetnek, gügyögnek egymással és magam, aki már akkor nagymértékben hozzánőttem volt Münchenhez, jobban, mint amennyire magam is tudatában voltam . . . Megérkezés a májusi verőfényben tündöklő, páratlanul dús növényzetű, sose látott mértékben paradicsomi jellegű nagybányai tájba, a kis kertes lakba, melyet apám már kiszemelt volt számunkra. Innen kelteződik az az időszak, amikor már egyre közvetlenebb szemléletből ismertem apám munkásságát, egyre jobban benne éltem, egyre mélyebb, magától értetődőbb megértéssel láttam őt alkotni; figyelhettem, nem egyszer ecsetvonásról-ecsetvonásra, amint alakult, formálódott egyik műve a másik után. Gyökeresen, merőben új környezet. Jelentéktelen, nyárspolgáriás vidéki város; tün-

¹ Nemrég ment át az ábrázolttól a Szépművészeti Múzeum tulajdonába.

döklő májusi vidék, enyhe, vulkanikus hajlású hegyek, lankás rétek; elszórva, a kültelkeken, ahol mi is laktunk és ahol a Nagybányát akkor mintegy varázsütésre hirtelen ellepő, megszálló békés hódítók, a festők legnagyobb részben laktak, a bányászházikók, kicsi, müncheni fogalmak szerint igen szegényes, de színes, kékre, sárgásokkerre meszelt viskók, valamennyi kertek közt, dús diófákkal, szilvásokkal s kicsiny, gondosan ápolt virágkertecskékkel körítve; a nyers beszédű, degenerált keverék bányásznép, kénes szagú, földszínű munkaruhában, mécsessel bányába vonuló, sápadtarcú munkásemberek; aztán még egy másik, ugyancsak újszerű emberfajta, a környező falvak, hegyek, szőlőgazdaságok oláh parasztjai — apámnak ugyan nem egészen újdonság, mert ő már Krassóból ismerte őket és nyelvükön is tudott; a hetivásár, ahol összesereglett a falusi oláhság; jellemző viseletek, otthonszótt lenvászonból, testhez szennyesedve, ezer ráncban a test formáihoz idomulva; színes szőttesek, melyeket anyám nyomban szenvedéllyel kezdett gyűjtögetni; sohase látott, nyüzsgő, mozivászonra illő kép. Kaleidoszkopikus, sokrétű emberi jelenségek: a müncheni jellegzetes, kedélyes bohém-nemzetköziségben összeforrt festők, a vidéki urak, hivatalnokok, bányászok, a román földműves- és pásztornép — mintegy kellékei, kiegészítői ennek a dús, változatos vidéknek, a hegyek, gyümölcsösök és erdők káprázatos májusi zöldjének, amely összes gazdag árnyalataiban ott csillogott szemünk előtt, kápráztatott, bővült, mint egy álomkép. Néhány magyar festő, aki nyélbe ütötte ezt a kirándulást, ezt a szecessziót, mely akkor még korántsem volt letelepülésnek tervezve, és a századvégi müncheni Hollósy-iskolának a világ minden tájáról való növendékserege — a századvégi, müncheni piktorvilágnak egy kis törmeléke, osztaga, mintegy schematikus keresztmetszete — ötletszerűen, mintegy a sors tréfája által odavetve erre a szokatlan, azelőtt még hírből sem ismert helyre. Apám se járt volt erre felé, éppoly kevésbé fordulhatott meg gondolatában egy ilyen helyválasztás, mint teszem azt akármelyik német, osztrák, orosz vagy akár tengerentúli eredetű festőnek, aki esetleg merő különködésből, az ötlet szokatlan voltától vonzva társulha-

tott be a kirándulásba ; nem is tervezte ezt akkor állandónak ő se, csak a továbbiakban alakult úgy, szinte magától, hogy ott maradtunk, ott rekedtünk.

Apám müncheni modora szervesen folytatódott korai nagybányai képeiben, mint ahogy általában oly kiemelkedő sajátága és érdeme az a belső logika, szükségszerűség, amelylyel egyik fejlődési foka követte a másikat, minden zökkenő, pálfordulás, önmeghazudtolás nélkül. Nehogy tévedés essék : még a párizs-szentendrei időszakból a münchenibe való átmenetre is teljes mértékben áll ez. Hogy ő maga öngúnnyal nyilatkozott München előtti szentendrei korszakáról és azt nagyjában vesztett időnek volt hajlandó tekinteni, korántsem jelenti azt, mintha első müncheni magarátalálása, egyéniségének abban az időben történt kialakulása holmi hirtelen stílusbeli zökkenővel, a hatások túlgyors asszimilálásával ment volna végbe és nem a belső szervesség, a *magahűség* művészi és erkölcsi követelményei szerint. Sajátága ez Ferenczy Károlynak mindvégig, és meggyőződéseim szerint kiemelkedő érdeme. Vannak nagynevű, nagytehetségű festők, ép korunkban, akik gyökeresen mások e tekintetben, akik, új benyomások lenyűgöző erejétől elragadva, megtántorodva, nem egyszer változtattak hirtelenében modort, meggyőződést pályájuk folyamán, a nélkül, hogy nevük, tekintélyük a közvélemény előtt ezáltal csorbát szenvedett volna, inkább nagyon is könnyen nyertek bűnbocsánatot, sőt bűnükül se rótták fel, talán majdnem érdemként könyvelték el javukra főleg azok a bírálók, akiknél a mai kor művészet merőben a szembeszökő, messziről szemet szűrő «újszerűség», «új irány» fémjelzi, akiknek szótárában a modern művész mellett ez a nagyon is tág értelmezhetőségű szó áll : «kereső», vagy ahogy Párizsban mondják «chercheur». Mint annyiszor, annyiféle esetben, ebben a vonatkozásban is joggal hangzik fel bennünk Goethe lángelméjének örök érvényű látnoki gúnyja :

Im Ganzen — haltet euch an Worte,
Dann geht Ihr durch die sichre Pforte
Zum Tempel der Gewissheit ein.

Doch ein Begriff muss bei dem Worte sein.

Schon gut! nur muss man sich nicht allzu ängstlich quälen;
Denn eben wo Begriffe fehlen,
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.

Ferenczy Károly művészpályája, éppen mert annyira természetesen kapcsolódik annak egyik láncszeme a másikba, annyira szervesen él és növekszik tovább, aránylag kevés olyan határpontot mutat fel, amely egykönnyen volna szavakba foglalható; az állomásjelzők, amelyeket beletűztem: az «első kép», a Münchenbe, majd Nagybányára költözés tagadhatatlanul fontos fordulatok, de nem zökkenők; cezurák, nem hiatusok. Ami az első képet illeti, ez némi magyarázatra szorul. Apám már évek óta folytat rendszeres művészi tanulmányokat, előbb — még félig-meddig műkedvelő — anyám mellett rajzolgat, vízfestményeket fest, majd beiratkozik a nápolyi akadémiára, ahol ókori szobrok gipszöntvényeit rajzolja — néha unatkozva, olykor közben még vigaszképpen könyvet olvasva, de mégis kitartó, ernyedetlen kötelességtudással; majd kimegy Párizsba, az akkor híres, csaknem elmaradhatatlan Académie Julianba, ott folytatja hónapokon, fél éveken át a kötelező, meztelen modell utáni tanulmányfestést. Egyik héten: c'est un nu d'homme — egy férfimeztelen, a következő héten: c'est un nu de femme — egy női meztelen... És ezek nem képek? kérdezhetné valaki. Nem, ezek nem «képek», ezek tanulmányok, studiumok. A studium studium, a kép az kép; ez a kor jellemző felfogása, ez a szigorú megkülönböztetés és ez a diétarendszer, amely csak akkor engedélyezte a képfestést, — mondjuk — öncélú alkotást, amikor a festő már átesett egy hosszú, évekre terjedő kizárólagos tanulmánykorszakon. Manet-ről írják életrajzai, hogy hat évig dolgozott Couture-nél, akinek iskolája akkor, pár évtizeddel előbb, ugyanazt jelentette Párizsban, mint atyám idejében a Julian. Szóval Manet is alaposan végigcsinálta ezt, a meztelenről végzett évekre terjedő tanulmányozást. Alapjában kétségbevonhatatlanul helyes rendszer, hogy ne engedjük a fiatal kezdőket egyhamar ugrálni; viszont igaz az is, hogy sok esetben épp azokban az időkben karikatúrájában jelentkezett épp Párizsban is, ahol nem egy ős-julianista sose tudott kivergődni a végkimerülésig tartó

iskolai testfestésből, hanem lengő szakállal ott penészedett meztelenjeinek évről-évre fölgyülemelő halmai, hekatombái között. Magam is láttam még grasszálni ezeket a művészi önállóságra képtelen, tipikus francia *rapine*ket a Julianban, mint ahogy láthatta őket minden festőtársam, aki ott dolgozott. A Hollósy-iskolát is, mely az első nagybányai években Hollósy Simon híres, lenyűgöző hatású bohémegyénisége, mint központ körül nyaranta Nagybányán működött, ez a felfogás jellemezte; Hollósy ennek megtestesítője volt, túlságig vitte, öncélnak, valósággal hitvallásnak tekintette az áhítatos iskolai modelltanulmányt, a képalkotás rovására; mint anyatyúk a csibéit, úgy óvta tanítványait a merészebb megmozdulástól, gyeplőben tartotta önállóbb festővágyaikat így persze nem is véletlen, hogy a Hollósy-iskola tele volt köldökszemlélő félemberekkel, akik hagyták magukat a végletekig gyeplőzni, s akik aztán semmihez sem tudtak fogni, «nem tudták, mit fessenek», mikor az iskolai fegyelemből lassacskán kikecmeregtek. Ily vonatkozásban nem egy mulatságos emlékem maradt nagybányai időkből; nem egy ilyen hajótörött ős-hollósyistát ismertem. Egyikük, egy fiatalember, aki később végkép szakított a festéssel, egyidőben sokat járt hozzánk; apámat beavatta töprengéseibe; irigykedve tekintett rá, amint látta pezsdülő munkalendületében, látta egymás után létrejönni szebbnél-szebb mesterműveit, kialakulni a képterveket, amelyek szüntelenül bugyogtak fel benne. Egy alkalommal ott vagyunk apám nagybányai műtermében; apám tesz-vesz, rakosgatja képeit, amelyek közül a legújabbat épp akkor nyilvánította befejezettnek; barátunk szokott elégtelenségét tükröző ábrázattal mered maga elé. Apám, aki bizonyára épp azon tanakodott, hogy több, tervbe vett megfestendő munkája közül melyiknek jusson az elsőbbség, egyszerre vidáman és nem minden tréfás él nélkül kiált fel: «Nem tudom, mit fessek!» Jól előttem van az illető arca, amint révedezéséből feltekint, savanyú mosollyal, miközben ezt morogja: «Őn is...?» Apám ugyan nem volt maliciózus ember; ebben az esetben azonban joggal ingerelhette az illetőnek az unalomig búval-bélelt volta. És itt nem állhatok ellent, hogy el ne mondjak egy másik humoros esetet ugyan-

ezzel a fiatal festővel kapcsolatban. Ez nagy zenebarát volt, csak a klasszikus zene jöhetett szóba előtte; általában szerette magát zavaros elméletekben kiélni, mindenféle magas ideálját összekeverte beszélgetésében, hetet-havat összehordott, így zenei rajongásáról is sokszor beszélt apámnak, talán nem is egész tapintatosan, mivel tudta, hogy apám nem nagyon muzikális és aránylag kevésbé érdekli a zene; szinte úgy tetszett, mintha előszeretettel nyargalna ezen, hogy éreztesse: ime, mégis egy terület, melyben fölényt érez vele szemben. Apámnak aztán egyízben valóban fiús pajkos ötlete támadt, hogy megtréfálja, és pedig a következőképpen. Mint mindenütt vidéken, Nagybányán is sátoros ünnepeken, húsvétkor, pünköstkör a cigányok reggel sorra muzsikálják a házakat. Egy ilyen alkalommal jókor reggel kegyetlen, istentelen cincogás, nyivákolás törte meg a tájék mély csendjét otthonunk előtt; egy városvégi vályogvető cigányokból összeverődött alkalmi banda ádázul reszelt, fűrészelt a mi tiszteletünkre. Mi Nagybányán mindig igen korán keltünk, természetszeretünk és a festés magukkal hozták ezt, tehát cigányaink macskazenéje nemcsak ébren, hanem már felöltözve talált. Apámon egy ötlet villant át; hívott, hogy irányítsuk a cigányokat X.-nek az ablakai elé, aki néhány házzal odébb, a szomszédban lakott s akiről tudhattuk, hogy még javában alszik. A cigányok — akik közül különben apám sok esetben vett modellt s akik hódolatteljes ragaszkodással övezték — persze eleget tettek a parancsnak, mi mögöttük helyezkedtünk el s vártuk a hatást. Sajnos, X. nem mutatkozott; de mint később kiderült, persze felébredt és sehogyse tudta elgondolni, hogy a cigányok mért húzzák neki olyan rendületlenül. Érdekes, hogy apám nem egy fiatal hollósytánál jutott többé-kevésbé a mentor és művészi gyóntató szerepébe; egy másik is van emlékemben, aki még féllábbal az iskolában és ugyancsak megfertőzve ama kevésbé produktív hangulatrévedezéstől, egy alkalommal lírai hangon avatta be holmi zürzavaros képtervébe, elrebegte neki, hogyan képzei el ezt a művet, amellyel az iskolából az önálló alkotás mezejére akar lépni — lesz rajta szerelmespár, a férfi így, a nő úgy, benne lesz a tavasz, a mélabú — szóval

minden, ami jó és szép. Apám azt mondta neki, ne ringassa magát ilyen szövevényes, ilyen irodalmi ízű, mindezekon felül pedig még előtte is homályos képtervezgetésekbe, hiszen «egyelőre mindenesetre az éppen elég művészi eredmény lesz, ha a természet szépségét ki tudja fejezni *egy pár bokorban*».

Szóval atyám is követte ezt az akkoriban nagyon is kötelező módszert a hosszas, rendszeres és főként kizárólagos tanulmányi időszak megtartását illetőleg — és nem bánta meg. Manet-ról írja egyik életrajzírója: «Il perdait son temps chez Couture» (idejét vesztegette Couture-nél). Más kérdés, hogy ezt aláírjuk-e, sőt az is, vajon Manet maga aláírta volna-e, ha olvassa. Atyám nevezetesen hosszas, a nápolyi akadémián végzett gipsz utáni rajzolását igen üdvös, főleg a rajztudás pontossága szempontjából igen megszívlelendő iskolának tekintette; hangsúlyozta, hogy egy életelen, abszolút mozdulatlan szoborfej hasonlíthatatlanul jobban próbára teszi a rajztudást, mint az élő modell, amely mégis csak elkerülhetetlenül mozog valamelyest, úgyhogy az esetleges rajzhibák nem annyira szembeötlőek, mint a szobornál.¹ Ami pedig az élő test tanulmányozását, a testfestést illeti, ennek fontossága annyira magától értetődő volt szemében, hogy nem is tartotta szükségesnek hangoztatni; ilyen vonatkozású megjegyzése, amikor azt mondta nekem, hogy nemcsak a tanulmányi időszakban, hanem később, az önálló alkotás keretében is állandóan kell gyakorolni a *húsfestést*. Annyi bizonyos, hogy mesteri tudása volt, nem mintha ez valaha is csak mint öncél szerepelt volna előtte, de eszköz volt egyéni festőgondolatainak megvalósí-

¹ Atyám itt körülbelül ugyanolyan értelemben nyilatkozott, mint a kiváló német művész, Adolph Menzel, akit egyébként ő is szeretett és sokra tartott. Egy alkalommal körkérdest intéztek a nevesebb német festőkhöz azíránt, hogy a gipsz-szobrok utáni rajzolást, amelyet egyes modernnek mint avult, akadémikus módszert sutba dobándónak véltek, helyes művésznevelési eszközhöz tartják-e vagy sem. Menzel, maga mesteri és szenvedélyes rajzoló, mindössze ennyit felelt: «Alles Zeichnen ist gut; alles zeichnen noch besser.» (Minden rajzolás jó; a mindent-rajzolás még jobb.)

tására. Mindamellet, hogy saját megállapítása szerint naturalista volt, biztos, hogy sohasem érdekelte volna olyan festő, aki csupán a természet egy darabjának pazar tudással, fölényes festői előadással való visszaadását tűzi maga elé; az ilyen piktura, amelyet a francia — mint apám maga mondta nekem — «bon morceau de peinture»-nek nevez, nem állt nagy becsben előtte. Éppúgy, mint a saját munkájánál, a másénál is mindenekfölött a művészi elgondolás, a koncepció eredetisége, a színösszeállítás harmóniája — hogy kedvenc szavát használjam: előkelősége — volt mindenekfölött fontos szemében; ezeknek hiányáért a legragyogóbb festenitűdás se kárpótolta. Nem egy esetre emlékszem, amikor a szó szoros értelmében fizikai undort érzett, amikor összerázódott, ha banális, inartisztikus kép vagy reprodukció került szeme elé. «Jaj, hamar lapozzatok», így kiáltott fel, ha családi körben, művészi folyóiratok nézegetésekor egy ilyen reprodukció került sorra. Úgy érzem, ennél jobban misem alkalmas jellemezni egyéniségét, megvilágítani, mennyire mélyen rejlő volt benne az artisztikum, és eloszlatni, amennyiben még fennforoghat, azt az alapvetően téves felfogást, mintha a «naturalista» festés egyebet se jelenthetne, mint hétköznapiasságot vagy a természet egy-egy darabjának — egy «természetkivágásnak» — mennél hívebb festői visszaadását, vászonra vetítését. Ha szerepet kellett vállalnia a művészi közéletben, kiállítások rendezésében, bíráló-bizottságokban stb., mindez sok népszerűtlenségnek, ellenzésnek lett forrásává. Ez nehézség nélkül magyarázható nemcsak elvi idealizmusából, elvhűségéből, hanem abból is, hogy ennyire szervesileg, szinte testileg nyilatkozott meg benne a tetszés vagy nemtetszés, hogy minden idegszála tiltakozott a közönséges, alacsony ízlésű, művészileg lelkiszegény festőművekkel szemben. Később vissza is vonult ilyen szerepektől és jellemző humorával beszélt el nekem egyes eseteket, kínos helyzeteket, amelyek pl. képbírálásnál fordultak elő, így azt, hogy egy alkalommal, amint a kiállítási szolgák sorjában hozták a beküldött képeket a bizottság elé, az egyik képre vonatkozólag már messziről kedélyes hangon odakiáltotta a szolgának:

«Vissza, vissza!» mire kiderült, hogy ez a kép a bizottság egyik tagjának műve, aki ott állt mellette és mint ilyen bírálaton kívül állt; a szolga csak tévedésből hozta be képét a többi között. Egy másik alkalommal egy akkoriban eléggé ösmert festő, kaján, epéslelkű ember, valósággal csapdát állított neki, amibe gondolkozás nélkül beleugrott. A kiállítás már rendezve volt, a képek a falakon; apám egypár festővel beszélgetve, megjegyezte, hogy általában elégedetlen a beérkezett anyaggal s hogy lehetetlen volt olyan mérvű rostálást végezni, amelyet ő szeretett volna, hogy sok rossz kép bekerült, amit ő kihagy, ha rajta áll. «Igen, például ezt?» — kérdi alattomosan az illető egy éppen előttük függő nagy festményre mutatva. Apám teljes jóhiszeműséggel és szokása szerint pár tömör szóval megmondja a magáét a képről, mint amelyről beszélni se érdemes. «Igen? ez az én képem» — feleli sértődötten az illető és viszontvádként apám kiállított műveire kezd gáncoskodni. Amennyire az illető festő munkáit ismerem, ő rá se lehetne azt mondani, hogy «nem tudott» és így ez a kellemetlen feszélyezett helyzet, melybe apám vele szemben került, fokozottan alkalmas megvilágítani művészi felfogását, követelményeit éppúgy a más, mint a maga munkáival szemben. Tévedés volna azt hinni, hogy ő a tudást, az iskolát nem becsülte, hogy fölöslegesnek, sutba dobándónak tartotta volna, mint a régi müncheni adomában az a két fiatal művészforradalmár, akik örömmel üdvözlük egy kollégájuk képét, ezzel az elismerő felkiáltással: «Ein famoser Kerl! Der kann einfach gar nichts!» Viszont éppoly alapvető tévedés volna azt gondolni, hogy valaha is önmagáért becsülte volna a tudást és nem csupán mint eszközt arra, hogy a festő érdekes, artisztikus, egyéni mondanivalót fejezzon ki vele, hogy képe — ismét az ő kedvelt szavával — «élvezetet okozzon», vagyis mint önmagában helytálló esztétikai érték figyelembe jöhessen. Aki azt mondaná, hogy Ferenczy Károly igazságtalan volt X. vagy Y. festővel szemben, mert az «mégis csak sokat tudott», az félreérti gondolatmenetét. Nemhogy értékelni tudta volna az olyan tudást, amely alacsony ízlésű, leszűrt hagyományokból élőködő, egyénietlen,

mondanivaló hiányában szenvedő munkák eszköze csupán ; ezt inkább erkölcstelenségnek, a Szentlélek elleni bűnnek kellett éreznie.

Szentendre, München, a korai Nagybánya! apám életében a művészpálya, fejlődés, alkotómunka állomásai ; számomra a kis gyermekkor álomszerű, laza összefüggésű, az álmot s a gyermekkori emlékeket egyaránt jellemző, sajátos félhomályba burkolt élménykomplexum, melyből szüleim alakja meghitt magátólértetődőséggel emelkedik ki s multhatatlanul össze van szövődve vele. Szentendrén, Münchenben anyámé a nagyobb szerep ; Nagybányán, amikor apám a nyári hónapokra megjött, fiatalos, életvidám, virgonc alakja vitathatatlanul magához ragadta az érdeklődést. Szentendrére vezetnek vissza egészen korai emlékképzeteim : előttem van anyám karcsú alakja, jósága, a csaknem földöntúli öröm, amikor egy-egy születésnapra, karácsonyra magakészítette játékszereket tartogat számomra, kis hatszögletű asztalunkon előkészítve és tüllel sejtelmesen letakarva ; látom a Duna tükrét, amint egy este kimegyek apám elé, aki evezni ment, figyelem, amint parthoz irányítja a csónakot. Aztán a rejtélyes, érthetetlen, döbbenetes esemény, hogy családunk két kis jövevénnel, két iker-csecsemővel gyarapodott . . . A régies ház, amelyben laktunk, a piactéri templom közelében, ma is nagyjában változatlanul áll ; amikor nemrég, pár évvel ezelőtt ismét jártam Szentendrén, siralmas elhanyagoltságban, szegényes lezüllöttségben láttam viszont. Mindenre ráismertem, a kapualjra, ahol — gyötrő, megalázó, lidércnyomásszerű emlék — egy szomszéd fiú, sokkal idősebb, nagy lurkó, óriási testi fölénnyel megragadott, megforgatott, földhöz vágott ; az udvarra, ahol futkároztam, ahol képeskönyveket néztem, sőt kisgyerek módra már rajzolgattam, festettem ; az udvarról a feljebb fekvő üveges verandára vezető keskeny falépcsőre, amelyen egyszer csak azt a hallatlan horderejű felfedezést tettem, hogy immár fokról-fokra tudok hágni. Csak az arányokra, a méretekre nem ismertem rá sehogy sem, minden oly kicsi a valóságban ; nekem akkor óriási nagynak tűnt fel. Müncheni otthonunkat, a neuwittelsbachi kertes villát és környékét is ilyen nagy

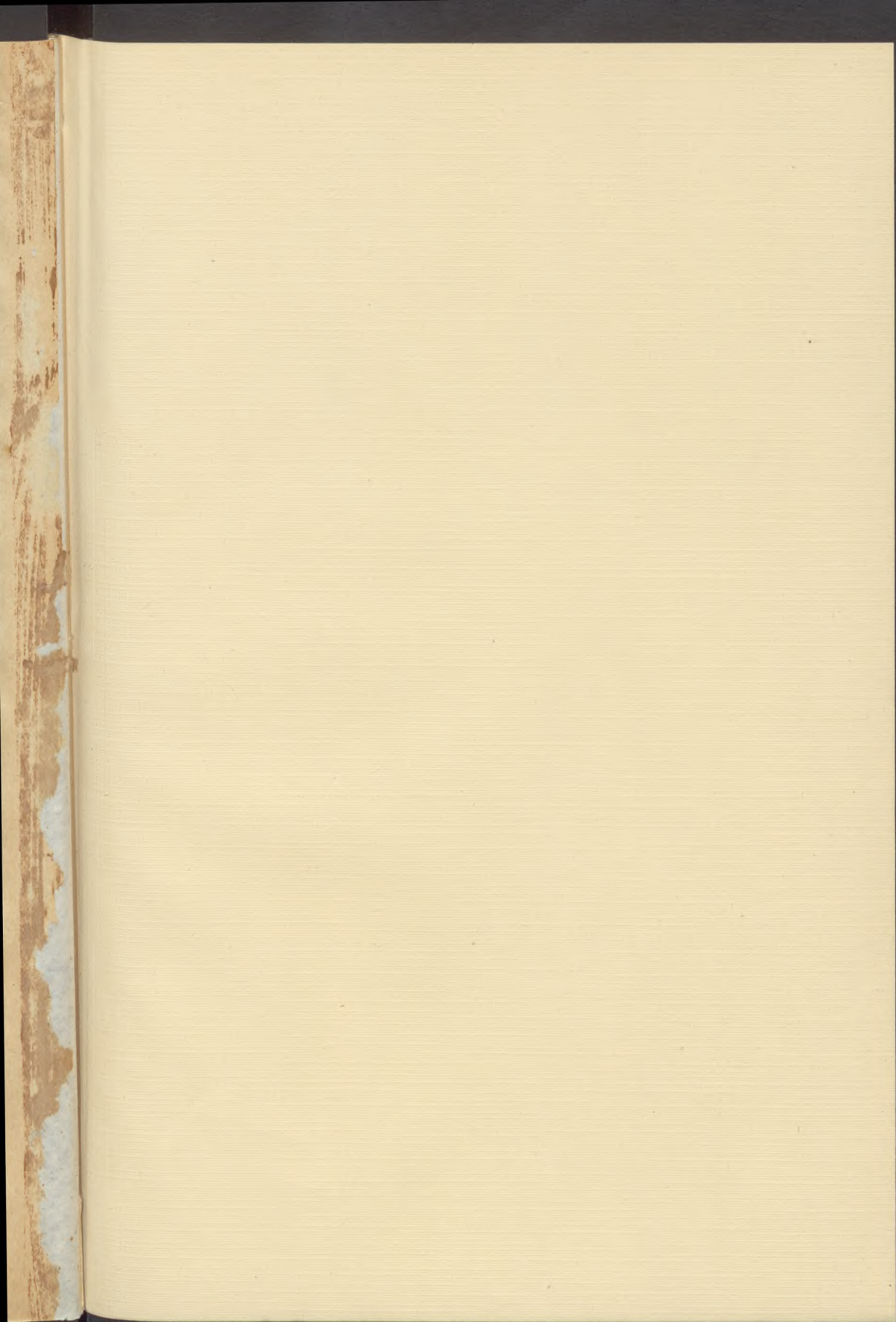
arányokra vetítve állította elém emlékezetem mindaddig, amíg ezt is le nem csökkentette valódi méreteire egy késői viszontlátás. Sokrétű, számomra oly sokatjelentő, érdekes müncheni emlékeim közé tartoznak első képnézéseim, művészi benyomásaim is, amikor anyámmal ketten elmentünk képtárakba, kiállításokba, főleg a Szeecesszióba, melynek apám tagja volt, s ahol rendszeresen kiállított. Itt viszontláttam azokat a képeit, amelyeket neuwittelsbachi otthonunk körül, szabad ég alatt festett, és megláttam, ami műtermében készült, mely bent volt a városban s ahova persze nem voltam bejáratos. Apám és én akkoriban, bármily jóban voltunk, mégis csak nagyrészt külön utakon jártunk és ez természetes is; hiszen még Nagybányán is korai, túlkorai volt az a sorsfordulat, hogy kis gimnazista létemre hamarosan komoly, dolgozó festőnövendék és egyben apámnak csaknem elválthatatlan festőpajtása, csatlósa, kísérő bolygója vált belőlem. Müncheni műterme úgy maradt emlékezetemben elkönyvelve, mint az az ösmeretlen hely, ahova ő minden reggel bemegy kerékpárján, — pedig, amint emlékeim közt kutatok, mégis homályosan dereng előttem, hogy egyszer eljutottam oda anyámmal együtt. Berendezésére egyáltalában nem emlékszem, csak a látogatás tényére és egy képre, mely akkor készült el, kisöcsémről, piros gyermekruhában.¹ Amikor anyám magával vitt egy tárlatra, az mindig ünnepnapunk volt, öröm, fontos, kiemelkedő esemény gyermekéletem sokrétű érdeklődései, tanulságai, kulturális revelációi között; így maradt meg emlékemben, ebben az összbenyomásban olvadnak fel nagyrészt az egyes képek s így apám képei is, amelyek előtt természetesen különös meghittséggel tartottunk állomást. Mégis, amikor egyes müncheni képei később itt, amott szemem elé kerültek, sose hatottak rám merő újsággént, mindig ama régi idők benyomásai újultak fel bennem. És nem mondhatnám, hogy ez a viszontlátás valaha is csalódással járt volna, úgy, mint amikor felnőtt korban a

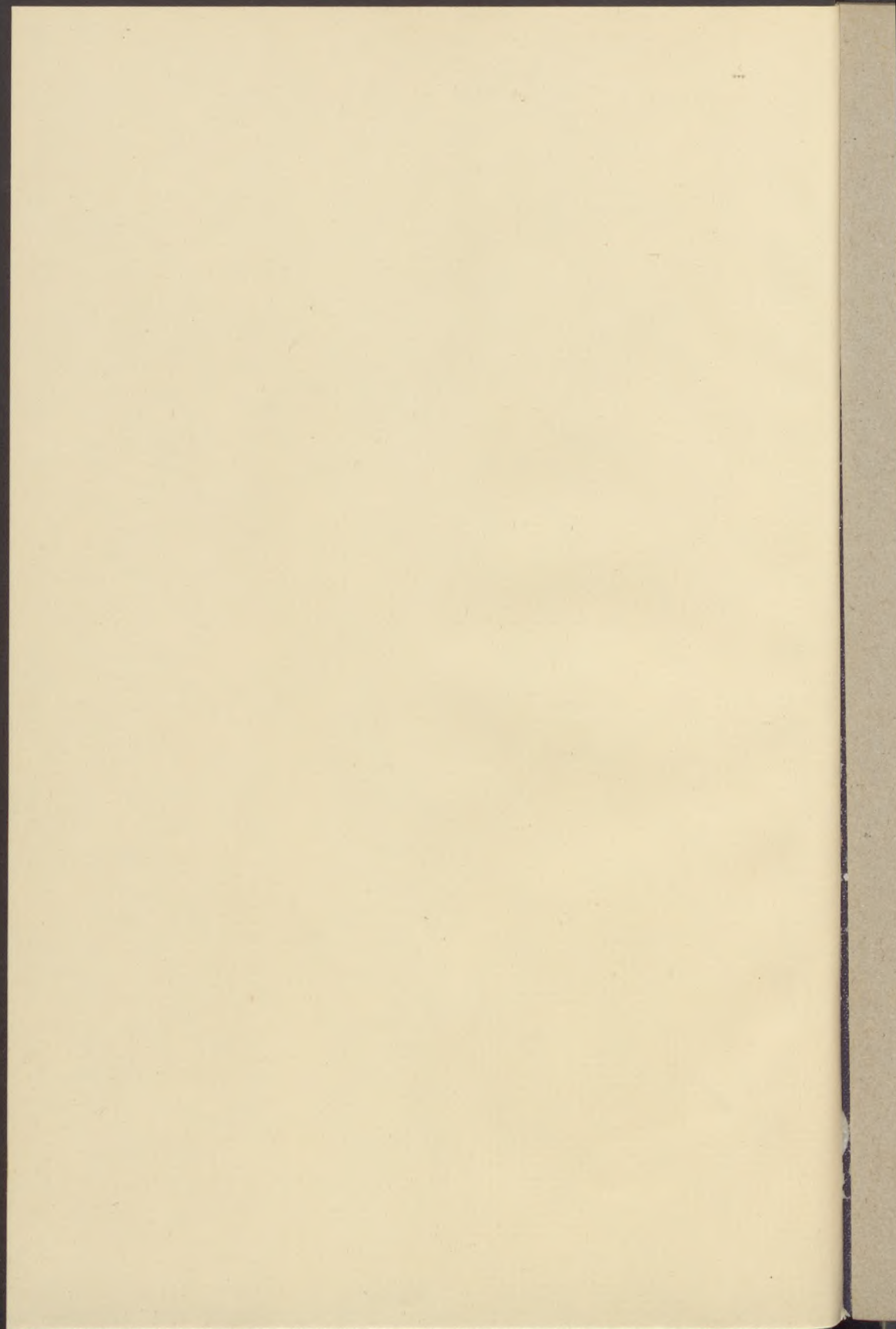
¹ Apám ezt a képet később eladta; régesrég magánkezekben van, ki tudja, talán már gazdát is cserélt. Nemrégiben valaki említette nekem, hogy látta, azt hiszem, itt Budapesten.

neuwittelsbachi köröndre, a «Rondell»-re vitt utam, ahol még változatlanul megvolt a kertes villa s a szomszéd házak, amikor hirtelen szertefoszlottak a valóság előtt a meghitt régi gyermekképzetek, amikor mélységes döbbenettel tapasztaltam, hogy gyermekkori arányérzésem helyesbítésre szorul; hogy a valóságot megnagyító, megszépítő varázslat, csalóka játék volt, ami oly nagyszerűnek, oly imponálónak, ragyogónak tüntette, vetítette fel ezt a színteret lelki szemeim előtt.

FERENCZY VALÉR.

1973 DEC 28

